

דרכי החיזוק

ארבעה צריכים חיזוק (ברכות לב:) – שיתחזק אדם בהם תמיד בכל כחו (רש"י)

360

שיחה ממרן הגאון רבי גרשון אדלשטיין שליט"א • פרשת קרח תשע"ח

האושר בעמלה של תורה

שינוי באבות (ו, ז) כך היא דרכה של תורה פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה ועל הארץ תישן וחיי צער תחיה ובתורה אתה עמל ואם אתה עושה כן אשריך וטוב לך אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא, ושמעתי ממור"ר הגה"צ רא"א דסלר זצ"ל שדיבר פעם על זה, שנוכרו כאן ארבעה קשיים גשמיים: פת במלח, ומים במשורה, ושינה על הארץ, ועוד חיי צער, וגם עמל התורה, שהוא קושי נוסף, ועם כל זה "אשריך!" – כך המציאות, שמי שעמל בתורה הוא המאושר בעולם.

ועמל אין פירושו להתאמץ יותר מהכוחות, אלא כל אחד לפי כוחותיו, כמו התעמלות שהיא לפי הכוחות (עמל לשון התעמלות), שאדם עוסק בתורה בשלמות כפי כוחו, בצורה שמעניינת ומושכת אותו, ומרגיש מתיקות התורה, וכפי שכבר הזכרנו כי בלימוד התורה יש שני עניינים: המתיקות, והסקרנות. מתיקות – כמו שכתוב (תהלים יט, יא) ומתוקים מדבש, ועל זה מבקשים בברכות התורה והערב נא. וסקרנות – כמו שכתב רש"י על הפסוק (דברים ו, ו) אשר אנכי מצוה היום, כדיוטגמא חדשה שהכל רצין לקראתה, שבכל יום יהיו עליכם כחדשים (שם יא, יג).

וזהו כשאדם לומד בצורה המתאימה לפי טבעו. יש כאלה שלומדים בצורה שאינה לפי טבעם, אבל מי שלומד לפי כוחותיו ולפי טבעו, יש לו מתיקות וסקרנות בלימודו, והוא מאושר בעולם הזה.

ואינו מרגיש שום קשיים. כי אף על פי שיש לו רק פת במלח, סוף סוף הוא שבע ואינו רעב. וכן כששותה מים במשורה, הוא שותה כדי צרכו ואינו צמא. וכן כשישן על הארץ, הוא נח וקם רענן. ואף שיש לו עוד חיי צער, הוא עמל בתורה ושוכח מכל הצער, ומרגיש "אשריך בעולם הזה!"

והוסיף התנא "וטוב לך לעולם הבא", ולכאורה מה החידוש בזה, ומדוע שלא יהיה עולם הבא לאדם שעמל בתורה מתוך חיי צער?

ויש לבאר, כי מאחר שהוא כל כך מאושר בעולם הזה, היה מקום לחשוב שיפסיד מהעולם הבא, כי הנאות העולם הזה באות על חשבון העולם הבא, ומי שחי חיים טובים בעולם הזה מפסיד את העולם הבא.

ועל כך אמר התנא כי תלוי מהו העולם הזה שהוא נהנה ממנו, אם הוא נהנה מגשמיות בעולם הזה, אזי באמת הוא מפסיד את העולם הבא, וגם יכול להיות גיהנום [כשנהנה מהעולם הזה שלא בצורה הראויה], אבל אם הוא מאושר מהנאת לימוד התורה, מאהבת התורה ומתיקותה, אדרבה, עבור זה מגיע עולם הבא! אם זוהי המדרגה שלו, שהוא נהנה מהתורה, התורה מקדשת אותו, וכשאדם מתקדש מגיע לו עולם הבא, כי הוא שייך לקדושה, והעולם הבא הוא הקדושה.

העולם הבא הוא תענוג שאין כמוהו, שאפילו הנביאים לא ידעו ולא השיגו מה זה כדאיתא בברכות דף ל"ד, כמו שכתוב "עין לא ראתה אלוקים זולתך", אין לשער מה הם תענוגי העולם הבא, תענוגים שמתחדשים ומתחדשים, ונוספים כל הזמן עוד תענוגים שאין להם סוף, לכל אחד לפי מדרגתו. וזהו שחידש התנא וטוב לך לעולם הבא.

העצה בעת קשיים – חיזוק בתורה ובתפילה

ומצינו גם במדרש (תנא דבי אליהו רבה פ"ו) על הפסוק הביאני המלך חדריו, כשם שיש להקב"ה חדרים חדרים בתורתו כך יש להם לתלמידי חכמים לכל אחד ואחד חדרים חדרים בתורתו, ואם ראית שהייסורים ממשמשים ובאים עליך, רוץ לחדרי תורה ומיד הייסורים בורחים ממך שנאמר (ישעיה כו, כ) לך עמי בוא בחדריך וגו', ע"כ. היינו שבזמן שיש קשיים – ומדובר כאן על קשיים של הציבור, של הכלל, וכלשון הכתוב המובא "לך עמי בוא בחדריך" – כשיש קשיים לציבור, העצה היא לרוץ לחדרי תורה, ועל ידי זה מסתלקים כל הקשיים.

ועוד מצינו בגמרא (גיטין ז, א) "שלח ליה מר עוקבא לרבי אלעזר, בני אדם העומדים עלי ובידי למוסרם למלכות מהו", מר עוקבא שלח לשאל את רבי אלעזר שהיה מרא דארעא דישאל (כדאיתא בנדה כ, ב), שיש אנשים שעושים לו צרות, והוא יכול למוסרם למלכות, להלשין עליהם שהם

עושים לו צרות, ואז המלכות תסלק את הצרות, ושאל את רבי אלעזר האם ראוי לעשות כן. והשיב רבי אלעזר "אמרתי אשמרה דרכי מחטוא בלשוני אשמרה לפי מחסום בעוד רשע לנגדי" – אף על פי שרשע לנגדי אשמרה לפי מחסום, והוא פסוק בתהלים פרק ל"ט, המדבר באדם שיש לו צרות [כמו שכתוב בהמשך שם: החשיתי מטוב וכאבי נעכר וגו'], **העצה היא לשתוק ולסבול את הצרות, וכדאי לסבול ייסורים בעולם הזה.**

ומובא בהמשך הגמרא, שמר עוקבא שלח שוב לרבי אלעזר "קא מצערי לי טובא ולא מצינא דאיקום בהו", היינו שהם עושים לו צרות יותר ממה שעשו קודם, וכבר אינו יכול לעמוד בזה, ומה העצה לך?

והשיבו רבי אלעזר: השכם והערב עליהם לבתי כנסיות ולבתי מדרשות והם כלים מאליהם, היינו שיתפלל וילמד, ולא יפחד מהם, רק יוסיף יותר חיזוק בתורה ובתפילה, ועל ידי זה ממילא יסתלקו הקשיים, כמו שכתוב "דום להשם והתחולל לו", דום לשון דמדומי חמה (תוס' שם), כלומר שישכים ויעריב לתורה ולתפילה, ואז "והתחולל לו" – הקב"ה יפילם לך חללים חללים, היינו שאינך צריך לעשות להם כלום, ומן השמים כבר יסלקו את הקשיים ממילא, בזכות החיזוק בתורה ובתפילה.

אני יודע מעשה שהיה פה בארץ, באדם גדול שסבל קשיים מאחד שהציק לו מאד, וקיים בעצמו את הגמרא "דום להשם והתחולל לו" והוסיף יותר חיזוק בתורה, עוד יותר ממה שהיה, והסוף היה שהמציק ברח, בלי שום השתדלות, הקושי עבר, על ידי תוספת חיזוק בתורה.

הסובל צרות מאחרים – יתפלל שיחזרו בתשובה

ומצינו עוד בגמרא בברכות (י, א) על רבי מאיר, שהיו לו שכנים בריונים שעשו לו הרבה צרות, והיה קשה לו לסבול אותם, וביקש להתפלל עליהם שימותו, ולכאורה הרי יש עצה שיתחזק עוד יותר בתורה? – כנראה שרבי מאיר כבר היה מחוזק עד קצה הגבול האחרון עם כל כוחותיו, ועשה כל מה שהיה יכול באופן שלא שייך להוסיף חיזוק יותר מזה, ומאחר שציעורוהו כל כך, לא הייתה ברירה אלא להתפלל עליהם שימותו.

ואף שהצער הוא מן השמים, מכל מקום להם מגיע מיתה בידי שמים, כיון שהם מבזים תלמיד חכם, שמצערים את רבי מאיר ומפריעים לו ללמוד, ומצד זה כנראה הייתה סיבה שימותו.

אבל ברוריה אשתו אמרה לו, כי בפסוק כתוב "יתמו חטאים מן הארץ", חטאים ולא חוטאים, ואין להתפלל על החוטאים שימותו אלא שיחזרו בתשובה ובכך יתמו חטאיהם. ובאמת רבי מאיר עשה כדבריה, והתפלל וביקש רחמים על הבריונים שיחזרו בתשובה, וחזרו בתשובה. כלומר, אף על פי שמעיקר הדין היה מגיע להם מיתה בידי שמים, ואם היה מתפלל שימותו לא היה בזה חטא, מכל מקום אמרה לו ברוריה כי יש מידת חסידות גדולה מזו – להתפלל שיחזרו בתשובה.

ובאמת אנו מבקשים בתפילה "השיבנו אבינו לתורתך", ומזכירים בלשון רבים 'השיבנו', כי יש הרבה מאחינו בני ישראל שצריכים לחזור בתשובה, ומבקשים גם עליהם, לא רק על עצמו, שהוא יודע שצריך לחזור בתשובה, אלא גם על אחרים שאינם יודעים, והם שוגגים, כמו שכתב החזו"א שהרחוקים בימינו הם תינוקות שנשבו, שלא קיבלו חינוך, ואינם יודעים כלום, עליהם גם כן מבקשים: השיבנו לתורתך!

להאמין בכוח התפילה, ולבקש מעומק הלב

וצריך לשים לב בזה. שאם הוא מבקש כן, סימן שהוא מאמין שהתפילה יכולה לעזור, במה שהוא מבקש רחמים יכול לעזור שיחזרו בתשובה, כי אם אינו מאמין בזה כיצד הוא אומר השיבנו, וכי הוא אומר דבר שאינו מאמין בו?! וזהו מדרגה – להיות בטוח ולהאמין שהתפילה שלו יכולה לעזור שיחזרו בתשובה.

ועוד ראוי להתבונן, שהרי תפילה צריכה להיות מעומק הלב, ויחשוב לעצמו האם כואב לי מאד למה הם לא חוזרים בתשובה? וכי אני מרחם עליהם וזה כואב לי ולכן אני מבקש רחמים ומותחן לפני הקב"ה שירחם עליהם? הרי זו מדרגה, ומי עומד במדרגה כזאת. ואמנם יש ללמד זכות, כי

וכבר סיפרתי העובדא בבחור צעיר שאביו הכריח אותו לעבוד, ולא היה יכול ללמוד בישיבה, אבל בסוף היום היה מגיע ללמוד חצי שעה בסדר המוסר, ושאלתיו למה הוא לומד דווקא מוסר בחצי שעה שיש לו, ומדוע אינו לומד גמרא? ואמנם, ידוע שרבי ישראל סלנטר אמר פעם לאחד ששאל אותו, שיש לו רק חצי שעה פנויה ביום, ומה יעשה בה, האם ילמד גמרא או מוסר, ואמר לו רבי ישראל שילמד מוסר, ועל ידי זה ימצא עוד חצי שעה ללמוד גמרא, כי המוסר משפיע שמקבלים הבנה אחרת!

ואמר לי אותו הבחור, שהוא מעדיף בזמנו הפנוי ללמוד מוסר כי זה מחיה אותו ונותן לו חיזוק לכל היום. וכך עשה. וההמשך היה שמן השמים גלגלו כמה סיבות שבסוף אביו הסכים שילך ללמוד בישיבה, ולמד בישיבה קטנה ועבר אחר כך לישיבה גדולה, והיום הוא מרביץ תורה למבוגרים במקום חשוב. לימוד המוסר נותן זכויות לזיכוי הרבים.

וכבר דיברנו הרבה פעמים שמי שרוצה להיות מאושר, ילמד מוסר בקביעות, וכפי שסיפרו לי כמה אנשים, צעירים וגם מבוגרים, שהתחילו ללמוד מוסר ועל ידי זה נעשו מאושרים. **מי שלומד מוסר הוא מאושר, ובני ביתו מאושרים, וכל הסביבה שלו מאושרת**, כמו שכתב החובות הלבבות (שער הפרישות פ"ד) כי הפרוש "חברתו שמחה" [ועיין רמב"ם הלכות סנהדרין פ"ב ה"ז], **אדם בעל מדרגה חברתו נעימה, ומשפיע אוירה נעימה היכן שהוא נמצא**. זהו ענין ההשפעה של לימוד המוסר.

לכן יש להקפיד על קביעות לימוד המוסר, ומי שיעשה כן יראה את התוצאות במשך הזמן. רק צריך שהלימוד יהיה בצורה מעניינת, כי לימוד שמשעמם אינו משפיע, ובישיבות רגילים ללמוד ארבעה ספרי מוסר: חובות הלבבות, מסילת ישרים, שערי תשובה, וארחות צדיקים, וכל אחד יכול לבחור מהם איזה ספר או איזה פרק, מה שיותר מעניין אותו.

והסדר אינו מעכב בזה, אפשר להתחיל גם מהפרק האחרון, או מהאמצע, כל אחד לפי משיכת לבו. ואמנם המסילת ישרים סידר את ספרו כפי סדר הברייתא של רבי פינחס בן יאיר, שעל ידי זה יש יותר הצלחה, אבל גם אם לומדים שלא לפי הסדר זה משפיע.

לכל אחד יש מה שמשפיע עליו ומעורר אותו לפי טבעו ומצבו, כפי שאמר פעם מו"ר הגה"צ ראי"א דסלר זצ"ל שיש ענין "אתערותא דלעילא" – שמן השמים נותנים לאדם התעוררות, ואמר הרב דסלר דוגמא לזה, כשאדם מחכה באיזה מקום, כגון בחדר ההמתנה לרופא, ומונחים שם ספרים, או שמחכה באיזה בית ומונח שם ספר על השולחן, ופתח ספר מוסר וקרא בו, ונפתח לו בדיוק במאמר שמעורר אותו ומתאים לו לפי מצבו, זוהי אתערותא דלעילא, שמן השמים גלגלו שיתעורר, בלי שום השתדלות. אבל צריך זכויות לזה, ואם יש זכויות יש סייעתא דשמיא.

חובת הזהירות בין אדם לחברו

ומה הם הזכויות העיקריות? הנה על משה רבינו אמרו חז"ל (אבות ה, יח) משה זכה וזיכה את הרבים, קודם "זכה" ואחר כך "זיכה", כי צריכים זכויות קודמות לזכות את הרבים, ומה הם הזכויות הקודמות שהיו למשה רבינו לפני שזיכה את הרבים – לפני מתן תורה? מובא במדרש (שמות רבה ב, ב) שריחם על הצאן, והקב"ה אמר לו, כיון שאתה מרחם על הבריות, תזכה גם לעשות חסד עם כלל ישראל ולתת להם תורה, שזה הרחמים הכי גדולים והחסד הכי גדול, לזכות את הבריות בתורה.

וכן אמרו במדרש שם על דוד המלך שנאמר בו (תהלים עח, עא) "מאחר עלות הביאו לרעות בעקב עמו ובישראל נחלתו", גם דוד המלך היה רועה צאן [עלות זהו צאן חלש כמו שכתוב (בראשית לג, יג) והצאן והבקר עלות עלין] ונהג בהם ברחמנות, ובזכות זה זכה למלוכות בית דוד.

אלו הם הזכויות, אהבת הבריות ומידות טובות. וזה דבר שמצוי בכל חברה, **להיזהר בין אדם לחברו, שלא לגרום למישהו שום צער ושום קפיידא, וגם לא להקפיד**, וכבר דיברנו שמי שמקפיד על אחרים, אפילו בלב, אם יש לו צער ממישהו והוא מקפיד ואינו מוותר ואינו סולח לו, ומתנהג עם אחרים במידת הדין, מן השמים גם כן מתנהגים איתו במידת הדין, ומי יצדק לפניך בדין? מי יכול לעמוד במידת הדין, כמו שהאריך המסילת ישרים בפרק ד' עד היכן מגיע עומק הדין, רח"ל.

לכן חשוב מאד שלא להקפיד, אפילו קפיידא בלב, וזה דבר שנוגע מאד למעשה, והעצה להתחזק בזה היא קביעות המוסר, שהוא הדבר החיוני והחשוב ביותר. הקב"ה יעזור שכולנו נתחזק.

בבקשת השיבנו כלולים לא רק הרחוקים, אלא גם הוא עצמו ובני משפחתו, וידידיו האהובים עליו, שעליהם באמת אכפת לו והוא רוצה מאד שיחזרו בתשובה, ועליהם באמת הוא מבקש רחמים מעומק הלב.

אך כאמור צריך גם להאמין בכוח התפילה, להאמין בהשגחה שהתפילה יכולה לעזור, ולקוות שהקב"ה ירחם ויקבל את בקשתו, וכאשר התפילה היא עם אמונה כזאת – זוהי תפילה אמיתית.

וכן במה שמבקשים "חננו מאתך דעה בינה והשכל". יש שני פירושים בזה (עיין דברי חמודות על הרא"ש בברכות פ"ה אות מג) אם הבקשה היא על דעה בתורה או במילי דעלמא, ומסתבר כי שתי הבקשות כלולות בזה. ומבקשים בלשון רבים "חננו", על כלל ישראל – והוא עצמו גם כן בכלל הבקשה, אבל מי מרגיש באמת שחסר לו שכל? הרי בדרך כלל אדם מרגיש שהוא בעל הבנה, ויודע ללמוד, ומי מרגיש שחסר לו דעה בינה והשכל בתורה? צריך להיות בעל מדרגה שיחשוב כי מה שהוא מבין זה רק מעט ביחס למה שאפשר עוד, ועם סייעתא דשמיא אפשר להבין עוד הרבה יותר מזה, ויכאב לו מדוע לא זכה למדרגות גבוהות יותר של הבנה, ויבקש רחמים על זה מעומק הלב. וזוהי מדרגה.

סכנת השפעה שלילית ממעביד

והנה בסוף פרשת בהר לאחר שמבואר ענין עבד עברי הנמכר לגוי כתוב "את שבתותי תשמרו", ופירש רש"י: כנגד זה הנמכר לגוי הכתוב מדבר שלא יאמר וכו' הואיל ורבי מחלל שבת אף אני אחלל שבת תלמוד לומר וכו' ע"כ. היינו שעבד עברי שעובד אצל גוי, ורואה את הגוי מחלל שבת, יש חשש שזה ישפיע עליו, כיון שהגוי אדון שלו, והוא העבד, כשרואה אצלו חילול שבת יש חשש שזה ישפיע עליו קרירות בשמירת השבת.

וכמדומני שכתוב כן גם על כל חילול שבת שרואים, לאו דווקא עבד אצל אדון גוי, אלא גם כל יהודי, כשרואה יהודי אחר מחלל שבת רח"ל, זה יכול להשפיע עליו קרירות. אבל כאן מפורש בפרט על עבד עברי הנמכר לגוי, שבזה יש יותר חשש שישפיע, כיון שהגוי אדון שלו, והוא העבד, הוא מרגיש את החשיבות של הגוי, כידוע שכך טבע האדם, שהעבד מרגיש את החשיבות של האדון שלו, **כיון שהאדון מפרנס אותו, והעבד צריך את האדון, ממילא הוא מחשיב אותו**, ואף על פי שהאדון מחלל שבת בהיתר, כי הוא גוי ומוותר לו לחלל שבת, אף על פי כן יכול להיות שזה ישפיע על העבד היהודי שיחלל שבת באיסור.

וגדולה מזו מצינו בעקב אבינו שאמר לעשו (בראשית לב, ה) עם לבן גרתי, ופירש רש"י: גרתי בגימטריה תר"יג. כלומר, עם לבן הרשע גרתי, ותר"יג מצוות שמרתי, ולא למדתי ממעשיו הרעים, ע"כ, ובא יעקב אבינו להראות בזה את מדרגתו לעשו, שיפחד ממנו, כי הוא בעל מדרגה, שלא למד ממעשיו הרעים של לבן.

ולכאורה מה החידוש ומה המדרגה בזה, הרי מדובר בעקב אבינו, לאחר י"ד שנה שנטמן בבית עבר ועסק בתורה, וכל אותם השנים לא שכב לישון, כמו שכתב רש"י (שם כת, יא) "וישכב במקום ההוא – לשון מיעוט, באותו מקום שכב, אבל י"ד שנים ששימש בבית עבר לא שכב בלילה, שהיה עוסק בתורה", וכל הזמן למד תורה עם כל הכוחות שלו, וגם כשהיה בבית לבן עבד אותו באמונה, למרות שלבן רימה אותו בכל מיני רמאות והחליף את משכורתו עשרת מונים, יעקב עבד אותו באמונה.

ורואים שעם כל זה, עדיין זו מדרגה מיוחדת "שלא למדתי ממעשיו הרעים", כי בדרך הטבע, מכיוון שלבן היה המעביד שלו, וגם נתן לו את רחל ואת לאה בנותיו, והוא נהנה מלבן, היה יכול להיות שישיפיע עליו, וזה חידוש שלא קיבל שום השפעה ממידותיו הרעות של לבן. ואמר תר"יג מצוות שמרתי, היינו שבדרך הטבע כשנמצא אצל לבן היה יכול להיות שיחלש באיזה מצוה מתר"יג מצוות, מסתמא בענייני בין אדם לחברו, יכול להיות שזה ישפיע, ומה שלא למד ממעשיו זו מדרגה.

ורואים בזה את כוח ההשפעה מה שאפשר להיות מושפע ממעביד שהוא מהנה אותי, וצריכים לידע ולהיזהר מזה.

השפעת לימוד המוסר

והעצה לכל הדברים נגד היצר הרע, כפי שכבר דיברנו כמה פעמים, העצה היחידה היא לימוד המוסר, לשמור על קביעות סדר המוסר שבישיבה, וכן כל סדרי הישיבה, בדוק ומנוסה שמי ששומר סדרי הישיבה מצליח מאד, על ידי שמירת זמני התפילה, וזמני הלימוד, וגם זמן סדר המוסר – זה דבר שנותן חיזוק והשפעה עצומה למשך כל היום.

לרפואה שלמה **לטליה חיה בת לאה** ולהצלחה רבה ברוחניות ובגשמיות **ליהונתן מלך בן יואל דוב וכל משפחתו**

לעילוי נשמת הרה"ג רבי **שמעון יוסף אדלשטיין** זצ"ל בנו של יבלחט"א רבינו מרן ראש הישיבה רבי **יהמיאל גרשון** שליט"א **נלב"ע יום רביעי ל' סיון תשע"ה - תנצב"ה**

לעילוי נשמת הרב **אהרן** ז"ל בן הרה"ג **שלום יצחק הלוי** זצ"ל **נלב"ע ה' תמוז תשנ"ז - תנצב"ה**